

TRUMP'IN YENİ ORTADOĞU STRATEJİSİ VE BÖLGEDE DEĞİŞEN DENGELER

Selim Öztürk

Dış Politika Araştırmaları Merkezi

Giriş: Trump'ın Ortadoğu Ziyaretleri

ABD Başkanı Donald Trump göreve geldikten sonraki ilk yurtdışı seferini Mayıs 2017'de Suudi Arabistan ve hemen ardından gelen İsrail ziyaretleriyle yapmıştır. 7 Müslüman ülkeden ABD'ye girişlere yasak getiren Trump'ın ilk ziyaret edeceği ülkenin Müslümanlar için kutsal topraklar olan Arabistan'a gerçekleştirmesinin samimiyeti tartışılrsa da sembolik anlamı büyüktür. Trump, kendisinin İslam'a ya da Müslümanlara değil, radikal İslamcı diye nitelendirdiği Taliban, DAESH gibi terör örgütleri ve mensuplarına karşı olduğu yönündeki söylemine inandırıcılık katmak istemiştir. Riyad ziyaretinde öne çıkan bir husus, ABD'nin Suudi Arabistan ile yaklaşık 100 milyar dolarlık silah alım-satım anlaşmasına varmış olmasıdır. Arap ülkelerinin "radikal terör gruplarını yok etme kararlılığında olduğunu" belirten Trump, bu ziyaretle hem ticarî kazanç kazanmaya hem de terör karşısında Araplar arasında kendisi için bir müttefik temin etmeye çalışmıştır. Riyad ziyareti çerçevesinde Trump'ın Mısır Cumhurbaşkanı ile de görüşmesi ve iki liderin "radikalizmle mücadelede güçlü işbirliği yapacaklarını" duyurması da önemli bir gelime olmuştur.

Riyad'dan sonra İsrail'e giden Trump'ın Amerikan-İsrail ilişkilerini "yıkılmaz bir ittifak" olarak nitelendirmesi de Yahudi cemaatini güçlenen ABD-Arap ilişkilerinden rahatsız olmaması gerektiğine dair bir teminat olarak değerlendirilmek mümkündür. Ziyarete her iki ülkede de ABD başkanı tarafından vurgulanan husus, İsrail ve Arap ülkelerinin İran'dan rahatsızlık ve kaygı duyduğu olmuştur. Trump, Arap ve Yahudileri İran karşısında bir ittifakın doğal üyesi gibi konumlandırmaya çalışmıştır.

Trump'ın ziyaretleri, Obama döneminde izlenen dış politikadan uzaklaşma gayretinde olduğunu göstermiştir. Zira Obama yönetimi, İran ile yakınlaşmaya çalışmışken, Trump tam aksine bir söylemle İran'ı bölgedeki sorunların kaynağı olarak görmüş ve İran'ın izole edilmesine odaklanarak Suudi Arabistan'ı kendisi için merkez üssü olarak seçmiştir. Demokratlar Katar'a yaklaşmışken, Trump Riyad üzerinden ve sert güç unsurları ile şekillendirmek istemişken, Trump Riyad üzerinden ve sert güç unsurlarıyla bölgeye şekil vermeyi tercih etmiştir.

Trump'la Değişen ABD'nin Ortadoğu Politikası

Trump'ın bölgeye düzenlediği ziyaretten yaklaşık iki hafta sonra 5 Haziran'da, Suudi Arabistan başta olmak üzere Sünnî ülkelerin İran'la işbirliğinde olduğu gerekçesiyle Katar'ı izole etmeye yönelik bir ortak tutum takınmalarıyla başlayan kriz, Trump'ın bölgeye getirmek istediği yeni düzenin ilk yansıması olmuştur.

Ortadoğu'da dengelerin Suudi Arabistan lehine iyileşirken İran aleyhine bozulması, Trump'ın yeni politikalarının bir sonucudur ve bu politikalar birçok önemli gelişmenin de tetikleyicisi olmuştur. Örneğin, Katar Krizinin başlamasından iki hafta sonra, 21 Haziran'da Suudi Kral Selman, veliaht prens Muhammed Bin Nayif'i görevden alarak İran'a karşı sert tutumuyla bilinen oğlu Muhammed Bin Selman'ı birinci veliaht prens olarak tayin etmiştir. Hatırlatmak gerekir ki Veliaht Prens, Mart ayında Beyaz Saray'da Trump'la baş başa görüşmüş ve "Trump'ın başkanlığıyla ilgili çok iyimser olduğunu ve kendisinin "Amerika'yı yeniden doğru yola sokacağını" ifade etmiştir. Gelinek noktada, Trump ile veliaht prens arasındaki sıcak başlangıcın da ciddî rolü olduğunu düşündürecek birçok emare bulunmaktadır.

Geçtiğimiz Ekim ayı içinde de önemli gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. 12 Ekim'de 10 yıl süren anlaşmazlığın Trump'ın güçlü desteğini alan ve Trump'ı Başkan seçilmesinden sonra kutlayan ilk Arap lider olan Abdülfettah el-Sisi Başkanlığındaki Mısır'ın arabuluculuğunda yapılan müzakereler sonrasında giderildiği ve Gazze'de yönetimi elinde tutan Hamas ile Batı Şeria'da iktidarda olan El-Fetih arasında uzlaşmaya varıldığı duyurulmuştur. Hamas'ın İsrail'le askerî yöntemlerle mücadele etme yönündeki tutumunu bırakıp El-Fetih ile anlaşma yoluna gitmesi ve böylelikle ABD-Suudi Arabistan-Mısır üçlüsünün şekillendirmeye başladığı Ortadoğu düzenine Filistin de dâhil edilmesi suretiyle İsrail'in nispeten rahatlaması anlamına gelmektedir.

13 Ekim'de ise, Trump İran politikasında yeni bir süreç başlatmış, 2015'te imzalanan İran'ın nükleer programını dondurması karşılığında, ambargoların kısmen kaldırılmasını öngören anlaşmaya İran'ın riayet etmediğini duyurarak anlaşmanın yürürlükte kalıp kalmaması kararını Kongre'ye bırakmıştır. Sözkonusu anlaşmanın ABD'de onaylanmasına dair kabul edilen yasa, Başkan'ın her 90 günde bir Kongre'ye İran'ın anlaşmaya uyum gösterdiğini teyit etmesini öngörmüş, Trump Nisan ve Temmuz aylarında yaptığı değerlendirmede İran'ın anlaşmaya uyum göstermeyi sürdürdüğünü teyit etmişti. Trump, Ekim'deki son değerlendirmesinde ise İran'ın anlaşmaya uymadığını belirterek İran'la varılan anlaşmanın iptalini gündeme getirmiştir. Trump ayrıca, İran'ın "fanatik bir rejimin yönetimi" altında olduğunu; dünyaya ölüm, yıkım ve kaos yaydığını ve İran'ın "teröre en fazla destek veren ülkelerden biri" olduğunu belirterek, Devrim Muhafızları'na yaptırım uygulaması için ABD Hazine'sine yetki vermiştir.

24 Ekim'de yaşanan bir diğer gelişme de Ortadoğu'da dengelerin değişmeye devam edeceğinin göstergesi olmuştur. Dört ay önce veliaht ilân edilen Muhammed Bin

Selman, Suudi Arabistan'ın "ılımlı İslâm'a" döneceğini ifade etmiştir. Vahabî-Selefi anlayışın hâkim olduğu bir ülkenin "ılımlı İslâm'a" dönmesinin neyi nasıl değiştireceği belirsizken, bu açıklamayı Trump'ın bölgede sürekli bir şekilde hedef gösterdiği "radikal unsurlar/ülkeler" ile Suudi Arabistan arasında bir fark olduğunu vurgulama çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Veliht Prens'in, Trump ile kurulan İran karşıtı kampta ABD'nin yanında olmaya lâyık bir ülke olduklarını vurgulamak amacıyla böyle bir açıklama yapmış olma ihtimali yüksektir. Böylelikle Riyad, ABD ile ilişkilerini sağlamlaştırırken, ABD'nin hedefindeki ülkelerden birisi olamayacağını da vurgulamaya çalışmış, İran'ın izole edilmesi projesine bir destek daha vermiştir.

Bu gelişmenin arka planında yatan düşüncenin bir diğer yansıması ise 2 Kasım'da gün yüzüne çıkmıştır. CIA tarafından basına sızdırılan Bin Ladin belgelerinin El-Kaide ile İran arasındaki işbirliğini ifşa ettiğine dair haberler, özellikle ABD basınında ve Riyad'ın kontrolündeki El-Arabiya gazetesinde geniş yer bulmuş, İran karşıtı algının pekiştirilmesine çalışılmıştır.

3 Kasım günü yine İran-Suudi ilişkileriyle yakından ilişkili bir gelişme yaşanmıştır. Suudi destekli Lübnan Başbakanı Saad Hariri, Suudi Arabistan'da yaptığı bir basın açıklamasıyla istifa ettiğini açıklamıştır. Hariri, istifa nedenini ise aldığı ölüm tehditleri ve İran'ın Lübnan'daki artan etkisi olarak göstermiştir, ki asıl kastettiği İran destekli Hizbullah'tır.

İran ile Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabetin izdüşümü olan Yemen Savaşında İran'ın yanında duran Husilerin 4 Kasım gecesi Riyad'a balistik füze saldırı düzenlemesinin buraya kadar anlatılan gelişmelerden bağımsız olduğunu düşünmek zordur. Saldırının hemen ardından Ulusal Muhafızlar Bakanı ile Deniz Kuvvetleri Komutanı görevlerinden alınmış ve o gecenin ilerleyen saatlerinde Suudi Arabistan'da bir sivil darbeyi andıran gelişmeler yaşanmıştır.

Suudi Arabistan'da 4 Kasım gecesi gerçekleştirilen "yolsuzluk operasyonu" ve bu kapsamda gelen bir dizi tutuklamanın arkasındaki ismin 32 yaşındaki Veliht Prens Muhammed bin Selman olduğu artık herkes tarafından bilinmektedir. Veliht Bin Selman'ın başında bulunduğu "Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu" tarafından yürütülen operasyonda; prensler, bakanlar ve üst düzey devlet yetkililerinin ani bir operasyonla gözaltına alınmasını kararlaştırmıştır. Gözaltına alınan önemli isimler arasında Ladin Grup'un yönetim kurulu başkanı Bekir bin Ladin ve liberal prenslerin en önde geleni ve Kingdom Holding'in sahibi milyarder Velid bin Talal da bulunmaktadır.

Tutuklanan onlarca prens ve bakanın ortak ve dikkat çekici özelliği, önceki veliaht prens Nayif bin Abdulaziz'e yakın isimler olmalarıdır. Bu tasfiye sürecinin, yolsuzluklar adı altında gerçekleştirilse de esasen Veliht prensin kendine muhalefet edebilecek kadroları yönetimden uzaklaştırma niyeti taşıdığı yaygın bir kanaattir.

Hatta tasfiye edilenlerin, Trump'la da iyi geçinemedikleri ve Trump'ın adamı olarak gördükleri veliahta karşı bir darbe planladıkları da iddialar arasındadır. Trump'ın bu tasfiye sürecini desteklemesi ve hatta tutuklamalardan övgüyle bahsetmiş olması, yolsuzluk operasyonunda Trump-Veliaht işbirliği ihtimalini güçlendirir niteliktedir.

Suudilerin silah anlaşması yaptığı Trump'ın böyle bir dönemde bölgede tırmanan krizi durduramaması, tırmanan gerilimde İran'ı perde arkasından destekleyen ve Trump öncesinde kurulan ilişkilerin bozulmasına engel olmak isteyen ABD'deki Demokratların da bir rolünün olabileceğine ilişkin şüphelere yol açmaktadır. ABD'de Trump gibi düşünenler, Obama döneminde İran'a karşı çok yumuşak davranıldığı kanaatinde ve İran'ın bölgedeki ABD müttefikleri aracılığıyla sınırlandırılmasını arzu etmektedir. Nitekim, Suudi Arabistan'da iktidarını pekiştirmeye çalışan Trump-sever veliaht prensin tasfiye ettiği kesimlerin ABD'nin demokrat kanadına daha yakın olduğu, Trump ile de pek iyi geçinemediğine dair değerlendirmeler vardır. Yolsuzluk operasyonunda gözaltına alınan ve twitter'ın hissedarlarından olan Velid bin Talal'ın ABD başkanlık seçimleri öncesinde Trump ile Twitter üzerinden atıştığı ve Trump'a hakaret ettiği dikkate alındığında, tasfiyenin Trump karşıtlarına yönelik olduğu da iddia edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, yaşanan tasfiye süreci, Trump ile yakın ilişkisinden güç alan veliahtın "ABD politikaları uyarınca kendi ülkesini dizayn etme çabası" olarak da okunabilir.

Ayrıca, Suudi ekonomisinin düşen petrol fiyatları yüzünden zor günler geçirdiği bir dönemde, 2 trilyon dolar değer biçilen Arap petrol şirketi ARAMCO'nun yüzde 5'lik hissesinin 100 milyar dolara satışa çıkarılmasının planlandığı, Çin'in bu hissenin tamamını satın almak istediği, Trump'ın ise şirketin ABD borsasına kote edilmesini istediği, yolsuzluk operasyonunda gözaltına alınanlardan birinin sözkonusu şirketin yönetim kurulu üyesi olduğu, ABD ile yapılan silah alım sözleşmesinin de 100 milyar civarında olduğu dikkate alındığında, Trump'ın Veliaht prensle kurduğu yakın ilişkinin petrol ve finans ile de ilgili olabileceği ihtimali makul görünmektedir.

Suudi-İran gerilimi Lübnan'da vekâlet savaşına yol açabilir

Trump'la birlikte değişen politikaların bir sonucu olarak Katar'da başlayan gerilim giderek yoğunlaşan bir şekilde İran'ı hedef almaktadır. İran'ın bölgede gittikçe artan nüfuzunun Yemen, Lübnan, Suriye, Irak ve Katar'da açıkça hissedilmesi ve Suudi Arabistan'ın doğu eyaletinde yaşayan halkın çoğunluğunun Şii kökenli olması, Suudi Arabistan'daki İran merkezli endişeleri artırmaktadır. Trump'ın da İran'ı baş tehdit olarak görmesi, Suudi Arabistan ile ABD'nin yakınlaşmasını kolaylaştıran ve teşvik eden bir durumdur.

Saad Hariri'nin Hizbullah'ı hedef göstererek istifası, Yemen'den yapılan füze saldırısı ve yolsuzluk operasyonu çerçevesinde yaşanan tutuklamalar ve yukarıda bahsi geçen diğer gelişmeler, bölgede yakın gelecekte bir Suudi-İran çatışmasının çıkabileceğine işaret etmektedir. Nitekim yaşanan bu gelişmelerin ardından hem

Suudi Arabistan hem de İran tarafından tansiyonu artıracak açıklamalar da gelmiştir. Zaten iki ülkenin Yemen üzerinde vekâleten bir savaş yürüttüğü ve Ortadoğu'da nüfuz yarışına girmiş oldukları bilhassa Katar Krizinin ardından açıkça görülür hâle gelmiştir.

İran, ABD'li demokratlardan aldığı cesaretle, Trump yönetiminin çok uzun ayakta kalamayacağını ummaktadır. ABD'nin İran'a yönelik sınırlandırma çabası, bir yandan nükleer anlaşmanın rafa kaldırılacağı ve yaptırımların geri getirileceği tehdidi ile diğer yandan da İran'ın bölgedeki uzantısı olan Hizbullah üzerinden gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu plan çerçevesinde, önce İran ile Katar arasındaki irtibat kesilmek istenmiştir. Şimdi de Suudilerin telkini ile istifa eden Hariri'nin Hizbullah'ı ve dolayısıyla İran'ı hedef gösteren açıklamalarının ardından Hizbullah'a yönelik bir operasyon ihtimal dâhilindedir.

Hâlihazırda Yemen'de yürütülen vekâlet savaşının bir benzerinin Hariri'nin istifası sonrasında Lübnan'da yaşanması son aylardaki gelişmeler karşısında sürpriz olmayacaktır. Bu savaşın İsrail tarafından da hararetle destekleneceği ve Trump'ın İsrail ziyareti sırasında Suudi Arabistan ile İsrail arasındaki ilişkileri ısıdırmaya çalıştığı hatırlanırsa, Lübnan ikinci bir Yemen olmaya çok yakındır.

Suriye nasıl ABD ile Rusya'nın bir vekâlet savaşına dönmüşse, Yemen nasıl Şii ve Sünni destekçilerin savaştığı bir ülke hâlini almışsa, etnik ve dinî kutuplaşmanın çok ileri seviyede olduğu Lübnan'ın da benzer bir noktaya sürüklenmesi pek muhtemeldir. Nitekim, Suudi Bakan Tamer el Sabhan, Hizbullah'ı uyuşturucu kaçakçılığı ve gençlere terör eğitimi vermekle suçlayıp "Hizbullah militanlarının Suudi Arabistan'a yönelik hareketleri sebebiyle Lübnan'ı savaş ilân eden bir ülke olarak göreceğiz" diyerek Hizbullah'la bir savaşın yaşanabileceğini imâ etmiştir. Tansiyonun artacağına ilişkin bir diğer gelişme, İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif'in "Suudilerin holiganlar gibi davrandıklarını" söylerken Suudi Dışişleri Bakanı Adil bin Cubeyr'in "uygun yer ve zamanda İran'ın eylemlerine yanıt verme haklarını saklı tuttuklarını" ifade etmesidir. İran Savunma Bakanı Hüseyin Dehkan ise, "Suudi Arabistan yönetiminin İran'a karşı aptalca askerî bir eylemde bulunması hâlinde, kutsal şehirler dışında güvenli yer bırakmayacaklarını" belirterek Riyad'ı açıkça tehdit etmiştir.

Giderek derinleşen Suudi-İran çatışmasının beklendiği gibi Lübnan'a yansması durumunda Türkiye'nin de yeni tehlikelerle karşı karşıya gelmesi muhtemel olabilecektir. Zira, ABD'nin Suudileri kışkırtmasıyla başlayacak bir çatışma ortamı, Esad rejiminin aldığı İran-Hizbullah desteğini zayıflatacaktır. İran'ın Hizbullah karşıtı bir operasyon ile uğraşmak zorunda kalması, Suriye'de İran etkisini azaltmakla beraber, Esad'dan toprak koparmaya çalışan Kürtlerin rejim karşısında elini güçlendirecektir. Trump yönetimi, olası bir Hizbullah karşıtı operasyonla hem İran'ın Lübnan ve Suriye'deki etkisini sınırlamak hem de Suriye'deki rejimle savaşan

PYD/YPG güçlerince hazırlanmakta olan Kürt özerkliğinin önünü açmak istiyor olabilir.

Sonuç

Sonuç olarak denebilir ki, Trump Obama dönemindeki İran'la yakınlaşma politikasına son vermek ve İran'ı bölgedeki temel sorun kaynağı olarak bölge ülkelerine kabul ettirme gayretindedir. Bu çerçevede, Suudi veliaht ve Mısır'da el-Sisi, İsrail'le birlikte Trump'ın en yakın müttefikleri olmuştur. Bu üç ülke, bir yandan İsrail'in baş tehdit olarak gördüğü İran'ı tecrit etmekte, bir yandan da İsrail'in sponsoru olduğu Kürt devleti projesini kolaylaştırmak suretiyle Türkiye için yeni sorunlar yaratmaktadır.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki bölünmüşlükte illaki bir tarafa angaje olarak diğer tarafı karşısına alması gerekmemektedir. Ancak, ABD'nin Trump ile birlikte öngörülemez ve tehlikeli bir maceraya girdiğinin farkında olarak, İran ve Rusya ile Astana Süreci ile başlayan yakınlaşma sürecini devam ettirmesi, Suriye'de Esad rejimini muhatap alarak ve Irak'ta merkezî hükûmetlerle işbirliğini geliştirerek bu ülkelerin toprak bütünlüğünden yana tavır alması doğru olacaktır. Zira Irak ve Suriye'de güçlü bir merkezî otoritenin kurulması hem bu ülkelerdeki Kürt ayrılıkçılığına ket vuracak hem de ABD'nin kışkırtmalarıyla Riyad ve Kahire'nin bölgede sorun yaratmalarına fırsat verilmemiş olacaktır.

Unutmamak gerekir ki Trump, Ortadoğu bölgesine Demokrat Parti'den çok farklı bir bakış açısıyla bakmakta, uzun vadede bölgeyi dizayn etme değil kısa vadede otokrat rejimler üzerinden bölgede hâkimiyet kurma amacı taşımaktadır. Bu strateji çerçevesinde, İsrail'in güvenliğini ve ABD ile İsrail'in ileri karakolu olarak görev yapacak bir Kürt devletinin kurulmasını temin etme hedefleri öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Suriye ve Irak'ta bölünmezliği savunmanın ötesine geçerek, bir Müslüman ülke olarak Şii-Sünni ayrımı yapmadan tüm bölge ülkelerine yönelik aktif diplomasi uygulaması gerekmektedir.